

Colecția: **ISTORII SECRETE**

Coperta: Stelian BIGAN

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BOERESCU, DAN-SILVIU

Istoria ascunsă a orașelor multiculturale din Transilvania :
docu-drame și mituri istorice însoțite de consemnări din presă /
prezentate de Dan-Silviu Boerescu. - București : Integral, 2018

Conține bibliografie

ISBN 978-606-992-204-0

94

© INTEGRAL, 2018

Editor: Costel POSTOLACHE

Tehnoredactor: Stelian BIGAN

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări,
fără acordul scris al editorului, este strict interzisă
și se pedepsește conform Legii dreptului de autor.

ISBN 978-606-992-204-0

Istoria ascunsă a orașelor multiculturale din Transilvania

Docu-drame și mituri istorice
însoțite de consemnări din presă
prezentate de Dan-Silviu Boerescu

INTEGRAL

Sumar

**Sibiul și regele său neîncoronat – Baronul Brukenthal,
amantul Mariei Tereza, cel mai bogat „gigolo” ardelean / 7**

**Legende Clujului – sinuciderea lui Decebal,
biciuirea lui Matei Corvin, bătăile lui Avram Iancu,
fantome, locuri bântuite și monștrii din lacul Tarnița
(un „Loch Ness” al Transilvaniei) / 33**

**Târgu Mureș, locul unde a avut loc
ultima vânătoare de vrăjitoare din Europa / 55**

**Bistrița, între civilizația sașilor, blonda Ursula în armură
și poștalionul irlandezului Bram Stoker / 73**

**Pentru cine cântă orga cu 4.000 de tuburi? Kronstadt,
Brașov și „Orașul Stalin” – trei embleme ale aceluiași oraș / 89**

Romeo și Julieta din Mediaș și alte povești săsești / 101

Lămuriri bibliografice / 109

Sibiul și regele său neîncoronat – Baronul Brukenthal, amantul Mariei Tereza, cel mai bogat „gigolo” ardelean

Poți ajunge departe dacă te iubești când și cu cine trebuie! Baronul Brukenthal reprezintă un exemplu istoric pentru această teorie.

Samuel von Brukenthal a ajuns cetățean al Sibiului în urma căsătoriei cu Sophia, fata cea mică a primarului de acolo, și guvernator al Transilvaniei după ce a fost „consilier” intim al Împărătesei Maria Tereza. Fiu al unui jude regal sas dintr-un sat din apropierea Sibiului, Samuel von Brukenthal a ajuns iubitul de taină al Suveranei Imperiului Habsburgic. Născut la 26 iulie 1721 la Nocrich, Samuel, mezinul lui Michael Breckner, de origine germanică, a făcut gimnaziul evanghelic la Sibiu și colegiul unitarian din Târgu-Mureș.

Se trăgea dintr-o familie de țărani sași din Nocrich, de lângă Sibiu. Numele familiei fusese inițial Breckner. Bunicul și tatăl lui Samuel au fost juzi regești. Pentru credința arătată față de Împărat în timpul răscoalei lui Rákoczi, tatăl lui Samuel a primit atributul nobiliar „de Brukenenthal” în 1724. Samuel a fost cel mai mic dintre copiii familiei lui Michael Brukenenthal și a celei de-a doua soții a lui, Susana Conrad de Heydendorf. Samuel s-a căsătorit cu Sophia Klockner, fiica primarului Sibiului. A avut cu ea un singur copil, decedat la o vârstă fragedă, ceea ce, mai târziu, va complica situația fabuloasei sale moșteniri.

Cariera sa în capitala Imperiului a început-o de foarte tânăr. În 1743, s-a înscris la Drept la Universitatea din Halle, apoi s-a mutat la Viena. În 1741, a început stagiul la guvern, specializându-se în chestiuni administrative. Face imediat un pas strategic bine gândit. În timpul studiilor universitare a intrat într-o lojă masonică, ceea ce i-a deschis accesul la personalități importante ale timpului. Baronul de legendă al Sibiului, ctitorul muzeului din centrul orașului care astăzi îi poartă numele, a fost inițiat în francmasonerie în timpul cursurilor universitare, iar istoricii spun că întreaga sa viață și operă s-a inspirat permanent și din codul de idei al francmasonilor. La data de 2 martie 1743, Samuel von Brukenenthal, la 22 de ani, este primit în rândul lojei francmasonice *Aux Trois Canons*; desigur, inițierea a fost pregătită din timp, pentru că, în mod normal, un candidat nou nu era admis în rândul „artei regale” decât fie la recomandarea altor membri fie după un „examen” prealabil. „În ciuda existenței scurte, de numai șase luni, loja vieneză *Aux Trois Canons* a jucat un rol important în perioada de început a francmasoneriei austriece,

nu atât pentru faptul că a fost prima lojă înființată la Viena cât mai ales pentru faptul că a influențat puternic viitorul membrilor săi, printre care se număra și Samuel von Brukenenthal”, arată muzeograful Adrian Georgescu în catalogul *Colecția de obiecte masonice a Muzeului Național Brukenenthal*, apărut în anul 2011. Potrivit sursei citate, la un moment dat baronul a decis să-și întemeieze propria lojă, îndreptându-se pentru susținere spre cea numită „La cele trei globuri” din Berlin, condusă de Frederic al II-lea. Astfel, în 1743 primea de la acesta îngăduința de a întemeia la Halle o nouă lojă, numită – emblematic! – *Aux Trois Clefs d'Or* („La cele trei chei de aur”), a cărei inaugurare festivă a avut loc la 14 decembrie. Sub conducerea abilă a lui Brukenenthal, loja a avut o activitate intensă, la scurt timp ajungând să numere peste 40 de membri care se întâlneau de 4-5 ori pe lună. Ca Maestru de Scaun, Brukenenthal nu a rămas decât până în anul 1744, însă loja creată de el a exercitat o mare atracție, care a condus la extinderea masoneriei și constituirea unei filiale a lojei la Jena.

Plecat la Viena în 1753, Brukenenthal se întâlnește, la Cancelaria Aulică Transilvăneană cu Conte Bethlen, care fusese membru în loja *Aux Trois Canons*, cea în care fusese inițiat și Brukenenthal. „Această întâlnire, precum și relațiile pe care și le închease și le păstrase în cercurile francmasonice în perioada șederii sale la Viena au dat roade evidente, concretizate în audiența, decisivă pentru viitorul său, pe care i-a acordat-o Împărăteasa Maria Theresa în același an. În 1774 este numit guvernator interimar. Este însă aproape sigur că Brukenenthal a continuat să fie membru într-o lojă, probabil al uneia din nordul Germaniei. Apartenența sa la francmasonerie i-a influențat permanent și în mod decisiv toate acțiunile, atât

pe cele din planul concretului, realului, cât și pe cele din planul ideilor”, mai arată muzeograful sibian.

Activitatea sa prodigioasă a fost remarcată imediat, însă Brukenthal a refuzat o propunere de a intra în serviciul Prusiei în anul 1745 și s-a întors în Transilvania. A primit posturi neînsemnate în primăria Sibiului, unde primar era socrul său. În 1753, a plecat la Viena cu o delegație a sașilor. Aici a fost primit pentru prima oară în audiență de Împărăteasa Maria Tereza, care l-a remarcat imediat pentru calitățile sale deosebite și care ulterior l-a ajutat foarte mult în cariera lui. Din ordinul Împărătesei a fost numit în 1754 secretar al guvernului, fiind primul sas luteran care a primit acest post, rezervat doar pentru catolici până atunci. În 1759, a fost acceptat de Maria Tereza delegat plenipotențiar al sașilor, obținând pentru aceștia tot felul de înlesniri. În 1760, a fost numit consilier al guvernului Transilvaniei, iar în 1761 comite al sașilor. Dar, pentru a nu a-și pierde astfel calitatea de înalt funcționar al administrației habsburgice, i s-a anulat numirea de comite, dar a primit în schimb funcția de cancelar provincial, cu misiunea de a-l ajuta pe generalul Buccow să realizeze reforma fiscală. Și, fiindcă protectoarea sa nu dorea ca favoritul ei să fie inferior magnaților maghiari, Împărăteasa Maria Tereza i-a acordat titlul de baron. În această perioadă, Brukenthal și-a desfășurat activitatea atât în Transilvania, cât și la Viena. În 1765, a fost numit consilier aulic la Viena, apoi a ajuns „consilier intim” al Suveranei. În 1769, Împărăteasa i-a aprobat un proiect de reformă fiscală, iar pentru aplicarea acestei reforme a fost trimis în Transilvania cu funcția de comisar plenipotențiar. În curs de un an, el a reușit să introducă noul sistem fiscal. A intrat însă, inevitabil,

în conflict cu președintele guvernului Transilvaniei, Iosif Maria Auersperg. În urma acestor certuri, care au durat foarte multă vreme, Auersperg a fost destituit în anul 1774, în locul său fiind numit la 6 iulie același an chiar Samuel Brukenthal, acordându-i-se cu acest prilej și crucea de comandor al Ordinului Sfântul Ștefan. A primit de la Împărăteasă un privilegiu care spune mult despre relația dintre ei: dreptul de a-i trimite oricând scrisori particulare, fără ca acestea să treacă prin diversele oficii. Din pricina multelor defăimări care i s-au adus, a trebuit, totuși, să plece la Viena în 1776 pentru a se dezvinovăți, ceea ce a reușit. A stat la Viena un an cu această ocazie. La 16 iulie 1777, a fost numit prin decret guvernator al Transilvaniei. La 3 octombrie a sosit la Sibiu, iar la 14 noiembrie a fost instalat în funcție de generalul Preiss. Pe perioada absenței sale de un an fusese înlocuit de Nicolae Bethlen. Ca guvernator, a primit de la Împărăteasa Maria Tereza următoarele sarcini: să nu împiedice dezvoltarea catolicismului, deși el era luteran; reforma sistemului juridic învechit; tratarea mai bună a iobagilor; promovarea „normativului urban”, noul sistem de stabilire a regimului și dimensiunilor proprietăților obștilor țărănești; efectuarea conscripției militare; înaintarea regulată a raportelor către guvernul central de la Viena. La conscripția militară s-a renunțat însă temporar în urma obiecțiilor lui Brukenthal. Cât a trăit Împărăteasa, influența lui Brukenthal în afacerile provinciei a fost nelimitată. După moartea Mariei Tereza și urcarea pe tronul Imperiului austriac a fiului ei, Împăratul Iosif al II-lea, pentru Brukenthal a urmat o perioadă mai puțin plăcută. Încă din timpul vieții Împărătesei, Brukenthal avusese câteva conflicte cu moștenitorul tronului, Iosif al II-lea, pe care Maria Tereza

le tranșa întotdeauna în favoarea lui Brukenthal. Diferența între ideile noului împărat și ale lui Brukenthal au făcut din ultimul un simplu executant al ordinelor imperiale, deși acestea nu îi conveneau întotdeauna. Brukenthal nu a fost de acord cu o serie de reforme pe care Iosif al II-lea vroia să le introducă în Transilvania, criticându-le în mod repetat. În consecință, la 9 ianuarie 1787 Brukenthal a fost destituit de către Împărat, care i-a acordat totuși Marea Cruce a Ordinului Sfântul Ștefan și o pensie de 4.000 florini anual, foarte puțin față de ceea ce primiseră foștii guvernatori de până atunci.

Cel mai important moment din timpul guvernării lui Samuel Brukenthal a fost răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan. Răscoala de la 1784 din Transilvania, la care au participat iobagii, în special români, a fost considerată ultima ridicare a țăranimii la luptă în Europa. Motivele răscoalei sunt date de asuprirea feudală, însă țăranii răsculați au săvârșit atrocități greu de imaginat. Răscoala a pornit tocmai din cauza exploatării țăranului iobag. „Țăranii erau supuși la arbitru și justiția implacabilă a domnului pământean, prinși în jug ca animalele, pedepsiți cu câte 50 până la 100 bastoane, scoși de pe moșii, aruncați în lanțuri, trimiși și uitați în închisorile comitatelor, mutilați și uciși chiar de domnii lor, dintre care unii aveau și dreptul de viață și moarte asupra țăranilor (...) țăranul nu era decât un sclav, fără drepturi politice și civile, condamnat chiar prin lege ca el niciodată să nu mai poată scutura jugul, declarat incapabil de a putea câștiga avere, lipsit de libertate personală și lipsit chiar de dreptul da a se putea apăra în contra domnului său, pe care nu putea să-l cheme în judecată”, scria Ion Rusu Abrudeanu în lucrarea sa *Moșii, calvarul unui popor eroic, dar nedreptățit*. Până la 1759, când

Maria Tereza legifera existența religiei ortodoxe în Transilvania, iobagul român era un paria în dublu sens, social și religios. Situația lor nu s-a schimbat foarte mult nici după această lege imperială. Istoricul militar Mircea Dogaru arăta că răscoala nu a izbucnit brusc, ci a fost mai mult un butoi plin cu pulbere, care s-a aprins treptat, odată cu înmulțirea taxelor, impozitelor și obligațiilor. Nu mai puțin de 232 de grofi obijduiau țăranii de pe domenii cu diferite obligații, umilindu-i treptat, fără drept de judecată și fără măcar să se poată căsători fără voia nobilului. O lume care trăia în mizerie, sărăcie și obscurantism la voia nobilimii. Stăpânirea nobilimii maghiare cu obligațiile impuse țăranilor a fost dublată de cea austriacă. Mai ales în condițiile în care Imperiul Habsburgic, cu o curte imperială flămândă de lux și bunăstare, dar și cu o armată uriașă mereu angrenată în conflicte, dorea mereu taxe pentru a umple vistieria mai mereu goală. „Cei doi stăpâni, nobilimea și statul austriac, își dau mâna în exploatarea țăranimii. Fiscul imperial exploatează prin dările obișnuite, prin taxe militare și prin contribuțiile extraordinare; feudalii locali prin cele trei forme de rentă: în muncă, în bani și în produse agricole. Robota (munca obligatorie neplătită), pe moșia nobilului, începând cu anul 1514, a fost statornicită la o zi pe săptămână. În 1714, Dieta stabilește robota la patru zile pe săptămână pentru iobagi (208 zile pe an) și trei zile pe săptămână pentru jeleri (țăranii fără de pământ care se puteau muta de pe o moșie pe alta). Erau obligați la robotă toți membrii familiei în stare să muncească, mai ales în timpul activităților agricole de primăvară și vară. Intensificarea mineritului în munții Apuseni a dus la transformarea locuitorilor zonei în iobagi ai fiscului (statului). Aceștia munceau

în mine, la topitorii, tăiatul și transportul lemnului și minere-ului, executarea cărașului, întreținerea drumurilor și trebuiau să plătească anual dările în bani, către comitat”, scria Mircea Dogaru în *Insurecția Românilor transilvăneni din 1784. Prolog al revoluțiilor europene*.

Pentru iobagii asupriți, apăruse totuși o șansă nesperată. Imperialii implicați în războaiele ruso-austro-turce aveau nevoie în permanență de soldați. „S-a răspândit vestea că Împăratul Iosif al II-lea a dat ordin să se facă noi înrolări în regimentele grănicerești. Iobagii știau că grănicerii înrolați în aceste unități scăpaseră de servituțile față de nobili și de fisc. Împăratul Iosif al II-lea a emis pe 31 ianuarie 1784 un decret cu privire la înscrierea voluntară a locuitorilor satelor din vecinătatea graniței militare de est și sud a Transilvaniei”, scria Mircea Dogaru în lucrarea sa. Imediat, mii de iobagi au luat cu asalt centrele de recrutare, dorind să intre în armata austriacă ca volunari. Au fost consemnați țărani din 81 de comune, care au venit să se înroleze. Speriați de faptul că iobagii nu-și mai îndeplineau obligațiile și pe deasupra așteptau și arme, pe care le-ar fi putut folosi inclusiv împotriva grofiilor care-i exploataseră, nobilii transilvăneni au anulat recrutările, cu acordul tacit al Vienei. „Guvernatorul Transilvaniei, baronul Samuel Brukenthal, a declarat întreaga conscripție fără valoare și a poruncit țăranilor să continue servituțile iobăgești. Prin astfel de măsuri, ca și prin cele anterioare, repetate timp de aproape 100 de ani, Curtea de la Viena nu a făcut altceva decât să prelungească iobăgia și să-i amăgească pe țărani pentru a nu se revolta. Peste câteva săptămâni, ultima scânteie se va transforma într-o mare vâlvătaie”, scrie Dogaru. Revolta a mornit, fiind consemnate în registrele

nobiliare inclusiv agresiuni ale țăranilor contra negustorilor armeni, dar și incendieri în anumite comitate încă din 1782, dar fără amploare. După vestea anulării conscripției, scânteia a fost aprinsă iremediabil. Cei care au declanșat pârjolul au fost Horea, Cloșca și Crișan, țărani moți, dar cunoscători ai realităților austriece, mai ales din postura de „cătane imperiale”. Horea în special, care avea și el un ascendent masonic, vizitase de mai multe ori Viena, și ca militar, dar și ca trimis al țăranilor cu jalbe la Împărat pentru îmbunătățirea stării lor. În numele lui, Crișan cheamă țăranii la luptă. „Cu prilejul târgului ținut la Brad, la 28 octombrie 1784, Gheorghe Crișan, din porunca lui Horea, cheamă din fiecare sat 4-5 bărbați pentru ziua de 31 octombrie la Mesteacăn, la câțiva kilometri de Brad. Se adună vreo 500-600 de țărani din Zarand, Hunedoara și munții Abrudului. Crișan le aduce la cunoștință că Horea s-a întors de la Viena cu un ordin din partea Împăratului ca țăranii să primească arme și să nu mai facă servicii nobilimii. În frunte cu Crișan, țăranii adunați pornesc spre Alba Iulia pentru a se înscrie voluntari. Înnoptează în satul Curechiu. Aici autoritățile comitatului Zarand încearcă să-l prindă pe Crișan și să împrăștie țăranii. Doi subprefecți și garda militară au fost capturați și dezarmați”, se arată în *Insurecția Românilor transilvăneni din 1784. Prolog al revoluțiilor europene*. Din acel moment a izbucnit totul. Începută în comitatul Zarandului și al Hunedoarei, răscoala s-a împrăștiat rapid. De multe ori, răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan a părut una etnică, îndreptată împotriva stăpânitorilor maghiari. Atât specialiștii, dar și documentele arată că de fapt era o revoltă împotriva nobilimii, oricare ar fi fost aceea.

Într-adevăr, majoritatea răsculaților erau români. Alături de ei, însă, au luptat și jefuit conacele și iobagi unguri, sași și secui. Răsculații și-au vărsat toată furia adunată în anii și generațiile de iobăgie. Documentele vremii arată că aceștia au devastat conace nobiliare, dar mai mult decât atât au ucis cu mare cruzime pe toți nobilii, preoții de rit catolic sau pe cei pe care-i considerau inamici. De exemplu țărani i-au măcelărit cumplit pe nobilii din familia Kristyori, printre care și un preot reformat. „Pe Andrei, Toma și Samuel Kristyori i-au omorât cu securile, cu bătele, cu parii, după multe chinuri. Pe Ioan Kristyori, după ce l-au zdrobit crunt la un capăt al satului, l-au târât pe jumătate mort, de picioare, peste dealuri, pietre, văi, până la biserica reformată, care era la celălalt capăt al satului. Cât timp l-au târât, l-au bătut, l-au lovit întruna. Aci răzimându-se de latura bisericii a privit până când țiganii puși de săteni i-au săpat groapa. Isprăvind, țiganii l-au dezbrăcat gol, l-au aruncat încă nefiind mort în groapă, iar peste el pe cei trei morți, după ce i-au dezbrăcat și pe ei goi, aruncând pământ peste ei. Veșmintele lor apoi țiganii le-au împărțit între ei”, arată David Prodan, în lucrarea *Răscoala lui Horea*, citând documente contemporane atrocităților. Totodată răsculații nu se rezumă doar la bărbați, ci, arată același autor, dar și alte documente citate, sunt batjocorite și omorâte inclusiv femeile. „Pe văduva lui Mihail Kristyori, după ce au bătut-o și au zdrobit-o crunt, au aruncat-o într-o băltoacă, unde a zăcut până a treia zi pe jumătate moartă și apoi din bătaia cumplită, de foame, de sete, a treia zi a murit. Acolo au îngropat-o, unde se arunca gunoiul, la colțul grajdului său, țiganii. Pe o fată de măritat a acestei văduve, chinuind-o, bătând-o cumplit în casa lor, acolo a zăcut și s-a chinuit. Din

pricina țăranilor nu i s-a putut veni în ajutor”, se arată în aceeași lucrare. Atrocități au avut loc cam pe oriunde au trecut răsculații, arată David Prodan. De exemplu, în Crișcior, preotul Andrei Jancsó este omorât, la fel și ficele, dar și soția sa. Și alți preoți au căzut victime cu toată familia. „Pe preotul Ștefan Baktsi l-au târât în curtea casei preotești, acolo l-au omorât. Mai multe relatări spun însă că i-au tăiat capul cu securea pe pragul bisericii. Pe văduva lui Albert Ribitzei ar fi ucis-o în cimitir, în mod impudic, cumplit”, scria Dan Prodan. La cruzime s-a răspuns cu o nespusă cruzime până la capăt în cadrul acestei răscoale. Dacă țărani s-au răsculat fiindcă au fost obijduiți cumplit de nobili, și la rândul lor au ucis cu mare cruzime, bărbați și femei, sfârșitul răscoalei nu se putea termina fără o altă mare cruzime. Înăbușită cu ajutorul armatelor imperiale, dar și cu ajutorul trădării, răscoala iobagilor a eșuat. Horea, Cloșca și Crișan au fost prinși și uciși într-un mod grotesc. „Cloșca a primit cel puțin douăzeci de lovituri până să-și verse sufletul. Pe Horea, până când frângeau cu roata pe Cloșca, îl țineau legat doi ucenici ai călăului, să privească cu ce moarte cumplită trebuie să moară tovarășul său. Isprăvind cu Cloșca și punându-l la o parte, îl culcară în patul său pe Horea și legându-l, printre urlate au început să-i frângă cu roata picioarele, dar după a patra lovitură din porunca domnului Eckhard au început să-i lovească pieptul și așa după opt-nouă lovituri a murit”, preciza un nobil martor la supliciu. Altul, contele Sámuel Teleki, descrie și el execuția. „Pe Horea și Cloșca i-au frânt cu roata de vii luni și apoi i-au tăiat în patru și i-au trimis în toate părțile. Capul lui Cloșca l-au adus aici în piață, tocmai când treceam, îl țineau fipt într-o țeapă aproape de carul meu. Și eu m-am